

Lokalhistorie midt i Nordsjælland

Tørv. Temaet i dette nummer er tørv som brændsel og fremstilling af tørv i Alsønderup og Tjæreby Sogne. Store forekomster af tørv i enge og moser gav væsentlige indtægter igennem et par hundrede år, men især under og lige efter 2. verdenskrig

Billedet: Tørv læsses med håndkraft og køres væk fra en eng i Alsønderup under 2. verdenskrig. Lastbilen er ombygget til at køre på trægas, som udvindes af bølgebrænde i gasgeneratoren - kakkelovnen på siden af bilen. "Reservetanken" ligger på førerhusets tag - en ekstra sæk bølgebrænde. Chauffør Knud Nielsen får en pilsner på trinbrættet

Kontingent for 2006. Arkivets kasse er næsten tom. I 2006 er kontingentet kr. 80,-, for par kr. 125. Indbetalingskort er vedlagt. Der kan også betales kontant til kasserer Lissi Carlsen. Betal venligst i årets første måneder. Sponsormedlemmer får særskilt brev senere.

Lokalhistorisk aften med generalforsamling holdes onsdag den 15. marts 2006 på Kulsviergården. Alle er velkomne, også ikke-medlemmer. Læs mere herom på bagsiden.

Dette er Lokalhistorisk Nyt nr. 4, dec. 2005, 2. årgang, fra

Lokalhistorisk Arkiv & Forening
for Alsønderup & Tjæreby Sogne
- et arkiv for almindelige menneskers historie -

LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING FOR ALSØNDERUP & TJÆREBY SOGNE

Arkivet er åbent alle mandage kl. 19-22, samt efter aftale med arkivleder Lissi Carlsen

Arkivets beliggenhed: Alsønderup Skole, kælderlokale 014, Alsønderup, 3400 Hillerød. Kør i Alsønderup til Baunevej 12, følg der skiltet til "Rønnehuset". Gå til skolebygningen til højre og ned ad kældertrappen.

Arkivet & foreningen har **ikke** post- og telefonadresse på Alsønderup Skole, men hos arkivleder Lissi Carlsen, Damvej 12, Vester Strødam, 3400 Hillerød. Tlf. 48 28 64 49. E-mail: lissi@carlsen.mail.dk

Arkivet og foreningen drives af frivillige. Ingen modtager løn eller andre ydelser herfor.

Årskontingent i 2006: Personlige medlemmer: 85 kr, samboende par 125 kr. Virksomheder, foreninger, institutioner o.l. 500 kr. eller derover. Indmeldelse sker til arkivlederen.

Medlemstal i 2005: 276. **Regnskab 2004**: Årsindtægt kr. 53.548. Årsudgift kr. 52.428..

Bankforbindelser: Nordea Bank kt. nr 8968504194. BG-Bank kt. nr. 109 - 7938

Dette blad Oplag mindst 500 eks. 4 gange årligt. Red: Ole Blåkilde. **ISSN nr**: 1603-7561.

Arkivet har i 2005 med tak modtaget sponsorstøtte fra:

Procom A/S, Vinkelvænget 21-29, 3330 Gørløse. Tlf. 48 27 84 84.

DanBolig, Søderberg/Nielsen aps, Frederiksværksgade 7, 3400 Hillerød. Tlf. 48 24 21 11. Fax. 48 24 21 69.

Dines Jørgensen & Co. A/S. Rådgivende Ingeniører F.R.I., Kirsebærallé 9-11, Ullerød, 3400 Hillerød. Tlf. 48260666. E-mail: dj@dj-co.dk www.dj-co.dk

Nordtag A/S v/ direktør Jørgen Simonsen, Mestervangen 7, 3220 Græsted, Tlf. 48 36 36 36, fax. 48 36 36 30, www.nordtag.dk

HHM A/S Byggeservice/Totalentreprise
Bragesvej 4, 3400 Hillerød. Tlf. 48 25 33 00. www.hhm.dk

Ti-kanten Farvehandel, Københavnsvej 2-4, 3400 Hillerød, tlf. 48 28 50 49 & **malermester Niels Ole Jensen**, Hillerødvej 6, Alsønderup, 3400 Hillerød, tlf. 48 28 50 49.

Hillerød Byråds Fritids- og Kulturudvalg, Grønnegade 4 A, 3400 Hillerød.

Kulsviergården, Pibe Møllevej 7, Alsønderup, 3400 Hillerød. Forsamlingscenter, teatersal, hal, selskabslokaler. Tlf. 48 28 65 40, fax 48 28 65 64.

Alsønderup Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforening, 37. kreds.

Nordsjællands Landboforening, Industrivænget 22, 3400 Hillerød.

Tørv – engang en vigtig indtægtskilde for beboerne i Tjæreby og Alsønderup Sogne

Hvis man er noget over 60 år, har man nok oplevet, da man fyrede med tørv i kakkelovne og komfurer. Er man noget over 60, kan man også have set og været med til tørvegravning. Lokalhistorie om tørv skrives derfor for to grupper med helt forskellige forudsætninger, de ældre som selv var med og nikker genkendende, og de yngre, som måske aldrig har set en tørv. Af hensyn til de yngre kommer vi med temmelig mange forklaringer.

Hvad er råmaterialet til tørv som brændsel ?

Det er planterester af enhver art aflejret under vand gennem mange, mange år uden adgang for luftens ilt, så forrådningshindres. Lag på lag sammenpresses til en fast masse, hvori der ved kemiske processer sker en vis koncentration af planteresternes indhold af kulstof.

Da indlandsisen var smeltet bort for ca. 13.000 år siden, var landskabet fyldt med vandfyldte lavninger og søer. Planterne vandrede ind hurtigt. Rester af de planter, der voksede under vand, i vand og over vand er gennem årtusinderne op til vor tid aflejret under vand og presset sammen til tørv. Tænk på, at en sammenpresset aflejring på f.eks. 2 mm årligt, kunne blive til et 2 meter tykt tørvelag på 1000 år.

Tjæreby og Alsønderup Sogne var med deres kuperede terræn fyldt med lavvandede søer og mosestrækninger. Heri aflejredes alle slags planterester fra små frø og blade til grene og træstammer. Det skete også i de lave områder langs Pølåen og Ebelholt Å og andre mindre vandløb.

Det begyndte fra istidens slutning på en bund af blåler og fortsatte indtil mosernes overflade kom så højt op, at de tørrede ud. Ofte nåede der først at indvandre og aflejres tykke lag tørvemos – spagnum - oven på moser. Det blev hovedmaterialet til, hvad man kaldte skæretørv. Det er også disse øverste lag, der kan opstå mosebrande i, når det er en tør sommer.

Når vandstanden i jorden faldt, kom der ilt til de øverste tørvelag, så der gik forrådnelse i overfladen og dannedes muld. Engplanterne bredte sig, og moserne blev til enge.

Men nedenunder lå de kulstofrige tørvelag, indtil menneskene begyndte at grave dem op og tørre dem, så de blev til tørv, man kunne bruge til brændsel. Det er historien om disse processer lokalt, dette blad handler om.

Alsønderup og Tjæreby Sogne lå i, hvad man kaldte "skov-egnene" i modsætning til "slette-landet", som fra Gammel Harløse bredte sig mod sydvest, hvor skovene tidligt var ryddede.

I "skov-egnene" var der langt op i tiden træ nok til brændsel, men også her begyndte det at knibe i 1700-årene, og så kom der gang i tørvegravningen, dels til eget brug, dels med salg for øje.

På dette udsnit herunder af Kaspar Wessels kort fra 1768 over Nordsjælland ses tydeligt, at Alsønderup og Tjæreby Sogne lå i skov-egnene og også med store eng- og mosestrækninger, som gemte på rige tørveaflejringer. Brug lidt tid på at se på kortet og læse stednavnene i datidens stavemåder, for så ser du også nutidens landskab og bebyggelser og ikke mindst, at skovene dengang bredte sig langt mere end i vor tid.

Allerede ved landbrugsreformerne i slutning af 1700-årene fordeltes det tørverige område, Ebberholtsdam, i smålodder til gårde og husmænd i Harløse. Man ser dem tydeligt på et matrikelkort over Harløse Kommune. Disse tørvelodder kom vældig ofte i handel.

Tørvelodderne på Ebberholtsdam. Fra matrikelkort fra 1958 over Harløse Kommune.

Tørv indgik tidligt i retshandler. Det sker f.eks. i Harløse efter det skøde af 26. juni 1842, hvormed "afbygger Anders Hansen med tilnavnet Ruth" overdrager sin søn Jørgen Andersen Ruth en parcel samt "Ruths hus" i Gl. Harløse (matr.nr. 40) og "Lodden nr. 29 i Ebberholtsdam".

Sønnen skal yde aftægt – altså årlige ydelser - til sin far. Sammen med omfanget af husrum, flæsk, smør, ost og kontanter står også " **100 Favne 4 Tommer tyk Pluddertørv, som han selv besørger skåren og rygter**".

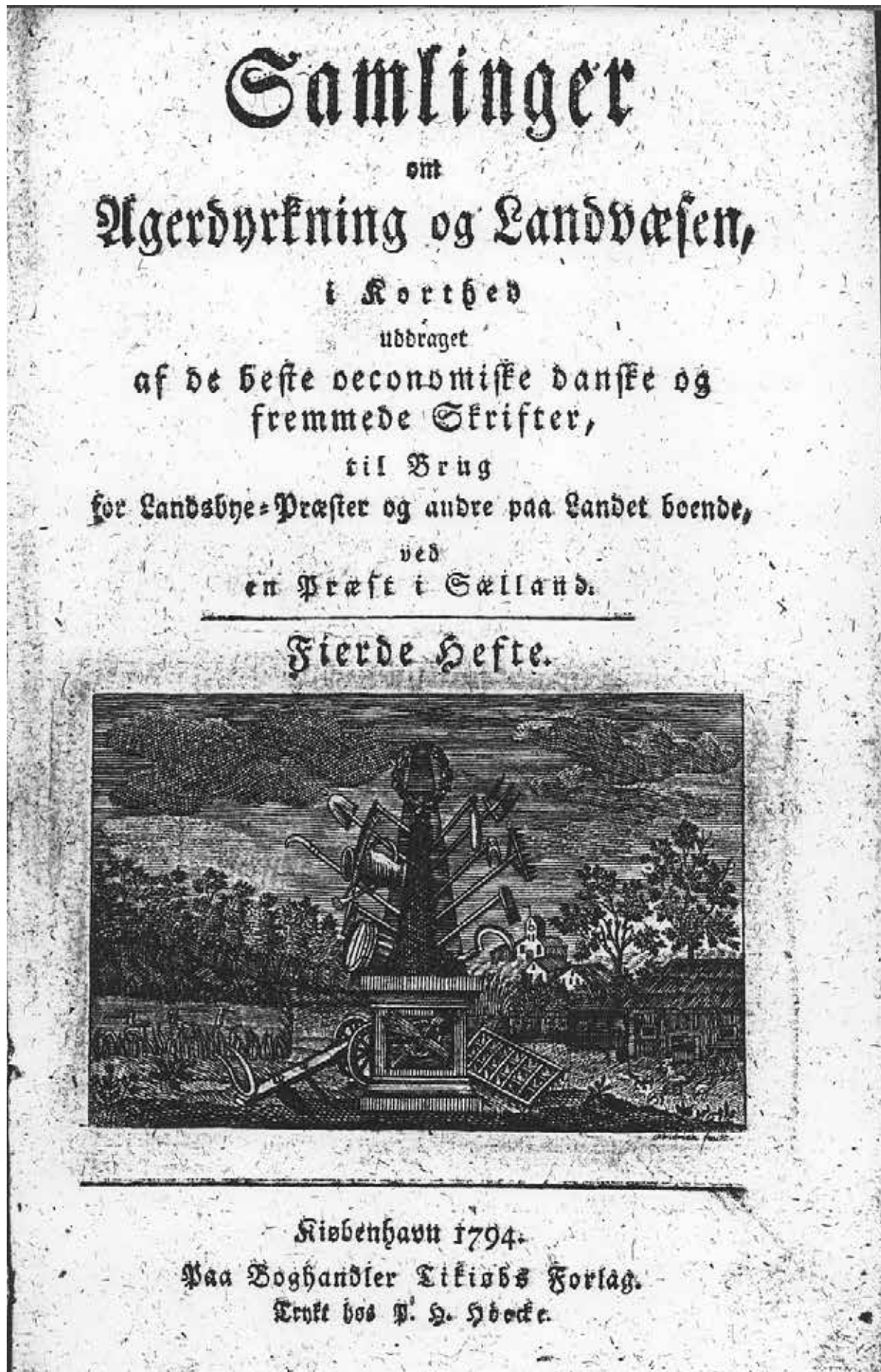
"Pluddertørv" er æltetørv, som senere beskrives. Når tørv lå til tørre på græsset målte man en dobbeltrække, dvs. to tørv ved siden af hinanden, ikke i meter, men i det gamle mål favne. En favn er 3 alen eller 6 fod og svarer til 1 meter og 88 cm. Aftægtsydelsen på 100 favne er altså her en dobbeltrække tørv, der er 188 meter lang.

Residensbyen Københavns vækst skabte et stort behov for brændsel, og byen var et godt marked for trækul, træ og tørv i 1700-årene. Af flere årsager - bl.a. mangel på godt brænde – aftog produktionen af trækul, og leverancerne af tørv steg. Efter nordsjællændernes egnsdragter vedblev københavnerne at kalde alle fra Nordsjælland for kulsviere, selv om trækullene var afløst af andet brændsel, især tørv.

Tørv i faglitteraturen – tørv under krigene

Sidst i 1700-årene udkom mange bøger om landbrugets fremme. Fra vores lokalhistoriske arkiv vises her titelbladet på sådan en serie fra 1794, fjerde hefte. De første 38 sider behandler tørvefremstilling, hvilket viser den øko-

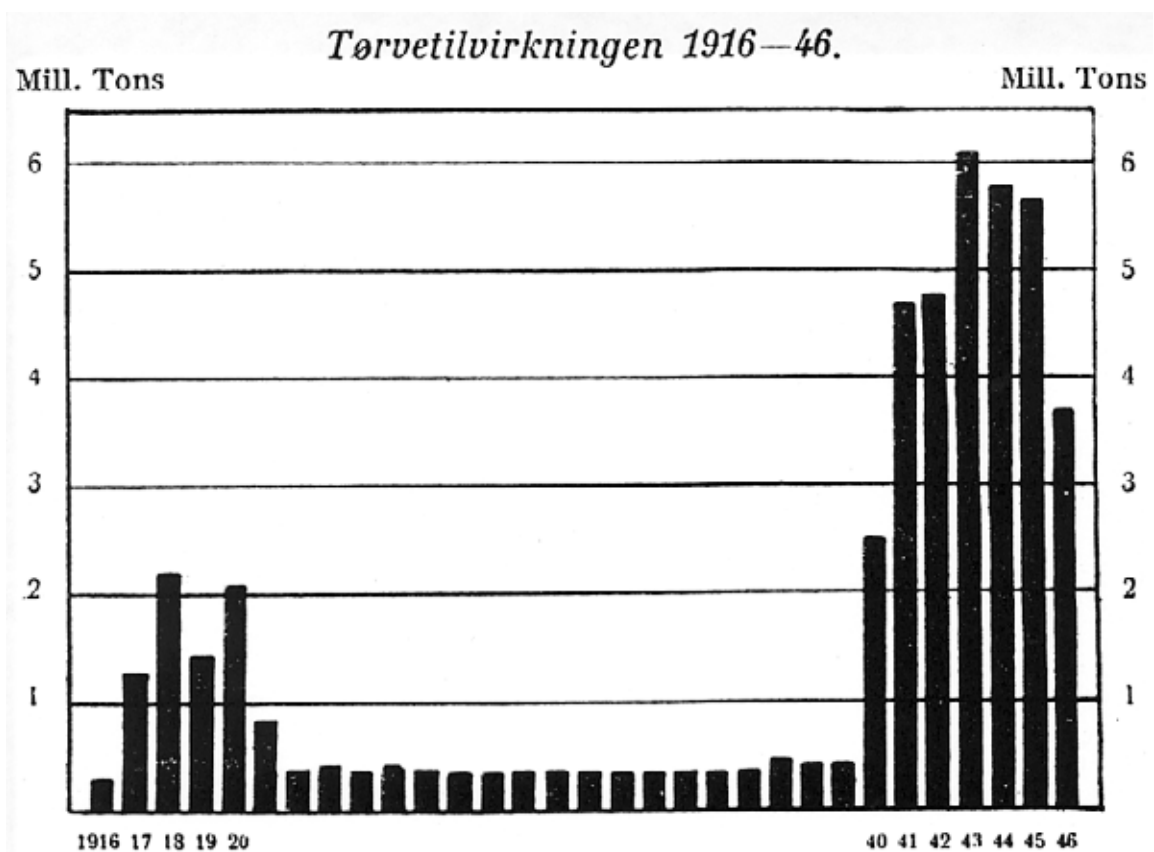
nomiske betydning, man allerede dengang tillagde tørveproduktionen.

Helt op til under den 2. verdenskrig (1939-45) blev der skrevet videnskabelig faglitteratur om udnyttelsen af tørvene i den danske undergrund. Interessen blev stor for tørveproduktionen under og efter 1. Verdenskrig (1918-1914), hvor forsyningerne af udenlandsk brændsel begrænsedes, og i 1918 leverede tørveproduktionen ikke mindre end 31 % af Danmarks samlede brændselsforbrug. Man skal dog her have for øje, at der dengang slet ikke var et energiforbrug til opvarmning o.l. som i nutiden.

Under den 2. verdenskrig (1939-45) og i årene derefter kulminerede den danske tørveproduktion. For at sikre befolkningens brændselsforsyning indførte regeringen pligt for ejerne til tørveproduktion, hvor tørveforekomster fandtes. Dette førte til, at landbrugere, som ikke selv udnyttede deres tørveforekomster, forpagtede deres enge ud til tørveskær til entreprenører, som kastede sig over det erhverv. Ejendomme med gode tørveforekomster blev også opkøbt for at blive videresolgt, når deres tørveforekomster var udtømte.

I 1943 var den danske tørveproduktion oppe på over 6 millioner tons – ca. 6 milliarder kg – eller ca. 15 milliarder stk. tørv, det største antal nogensinde.

Den danske tørveproduktion fra 1916 til 1946. Viser stigningerne under de to verdenskrige, men også at der i mellemkrigstiden stadig var tørveproduktion. Fra August F. Schmidts bog fra 1948 "Moser og Tørv- et Stykke Bondehistorie".

De lokale tørv – hvordan lavede man dem ?

Skæretørv.

Den overfladejord, som dækkede tørveaflejringerne, skulle man fjerne for at nå ned til tørven.

Man gravede – med håndkraft , spade og skovl – overfladejorden væk i en dybde af et, to eller tre spadestiks dybde. Jorden blev kørt væk på trillebøre eller hestevogne og spredt andre steder.

Hvis de øverste tørvelag så var rimeligt tørre og faste ” skar man skæretørv”. De skulle kunne hænge samme af sig selv, når de kom op. Man brugte en speciel tørvespade, som havde været under udvikling i mange år. Man skulle først grave et hul ned i tørvemassen, så der var plads til at bruge tørvespaden. Den var på en måde firkantet. Der var en vinkel, som gik ned i jorden på de to sider, og så var der en drejeanordning på den, som kunne åbnes og lukkes til de andre to sider. Den var åben, når man stak spaden ned i tørvemassen. Så lukkede man den ved håndtaget og en bund og nogle knive skar sig ind under og igennem tørvejorden, og man kunne trække spaden op.

Når den opgravede skæretørv var taget væk, gravede man næste spadestik ved siden af, og det var jo således, at der kun skulle skæres ned i tørvemassen af spadens vinkel til venstre, for til højre for ”Spadesticket” havde man jo lige gravet tørven op. Der var plads til den åbne skæreanordning, når man stak spaden i jorden, hvorefter man lukkede den og den skar tørven løs og skød en vandret bundplade ind under den, så spaden kunne trækkes op med sit indhold.

Skæretørvene køres til tørring på en primitiv slæde. Bemærk skæreprofilerne fra tørvespaden i tørvegraven. Det er ikke en tørvespade i forgrunden..

Skæretørv havde normalt et stort indhold af sammenpresset spagnum – tørvemos. Tre ting satte grænse for hvad man kunne med tørvespaden, Dens længde, kræfterne hos den, der gravede, og tørvejordens sammenhængskraft. Hvis man nåede ned, hvor tørvemassen var gennemvåd – stod under vand – og smuldrede, når den kom op, kunne man ikke lave skæretørv af den.

Skæretørv blev mest brugt hjemme hos dem, der skar tørv – ejeren og dem, der hjalp mod at få andel i tørvene til eget hjemmebrug. Når de var tørre, var de som regel ret lette uden stort askeindhold. De var velegnede i et komfur til madlavning, fordi de kunne gløde ret regelmæssigt igennem

Skæretørv havde ikke den store betydning i tørveskær med salg for øje. Men det havde æltetørv.

Æltetørv.

De metoder, man lavede æltetørv efter, var i princippet de samme uanset maskinel.

Der udvikledes med tiden nogle maskiner og andre tekniske forbedringer, men forbavsende få, så hovedenergikilderne i hele fremstillingsprocessen fra mose til levering var længe menneskers håndkraft bistøet af heste, hvor det var muligt. F. eks. blev al tørvemassen gravet op med spader og skovle. Gravemaskiner til det formål kendtes ikke her på egnen.

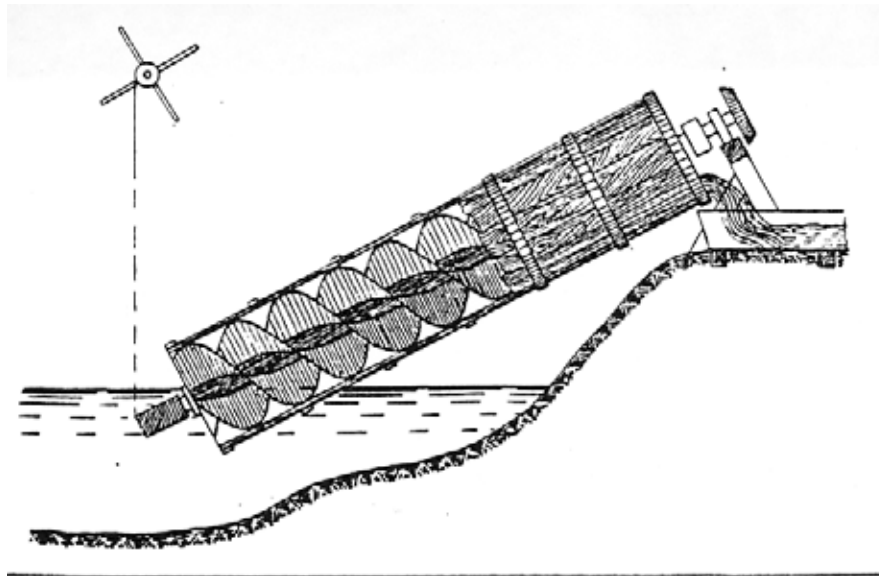
Vand løber nedad og river ler- og sandpartikler med ved tøbrud og regnskyl. En del aflejredes først på stille vand og sank ned i tørvemassen. Det medfører den ulempe, at æltetørv ved brænding afgiver en masse tung aske.

Problemerne med at pumpe vandet væk

Den tørvemasse, man skulle lave æltetørv af, lå under vand. Og det vand måtte man have væk, for at mændene kunne stå i deres træskostøvler og grave tørvemassen op.

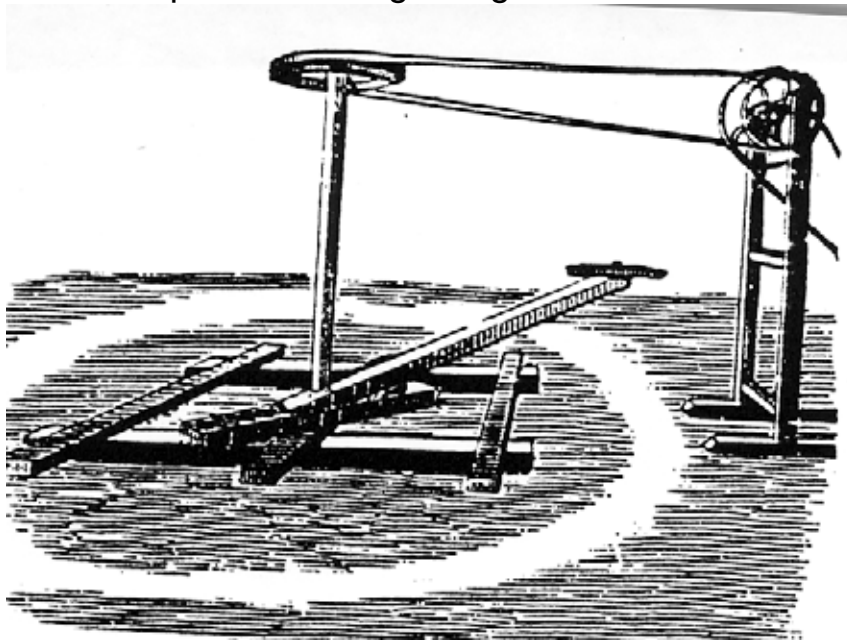
I begyndelsen brugte man en eller flere vandsnegle, også kaldet Achimedes skrue, efter opfinderen i oldtiden. Vandsnegle har været brugt overalt, hvor man skulle pumpe vand væk eller løfte vand til vanding af marker. Problemet er energikilden til at drive vandsneglen.

En mindre vandsnegl kan drejes af mennesker, en større af en vindmølle, som hollænderne tidligt i historien gjorde i deres afvandinger. Men den kan også drives af en såkaldt hestemølle eller hesteomgang.

Vandsnegl.

Hestemøller var her blevet almindelige på gårdene fra midten af 1800-årene til f.eks. at trække en kværn eller et mindre tærskværk. En hestemølle er baseret på en tandhjulsudveksling fra en lodret akse, som trækkes af en eller flere heste, som er forspændt en lang stang ind til akse.

Hestemølle. På dem i tørvegravene var der ikke et remtræk for oven, men tandhjulsudveksling til en aksel langs jorden, så hesten og den, der styrede den rundt, måtte skræve over akse for hver omgang.

Tørvegravene blev anlagt i 3 til 4 meters bredde, så der mellem hver tørvegrav var en vold, der skulle virke som en dæmning for tilstrømmende vand og reducere det areal, som skulle tørlægges ved vandsneglen, så mændene kunne komme ned og grave tørven ud.

I tørvemoserne kunne man drive vandsneglene i en enkelt tørvegrav ad gangen med en enkelt hesteomgang, så man kunne holde tørvegraven nogenlunde tør. Men selv om man pumpede vandet ud af en tørvegrav, så indeholdt den tørvemasse, man skulle grave op med skovle, meget vand, og det skulle jo skovles op af tørvegraven, så det var et tungt, manuelt arbejde.

Under den 2. verdenskrig kunne man ikke få dieselolie, og det var meget svært at få benzin eller motorpetroleum, der var rationeret. Nogle steder kunne man imidlertid drive egentlige pumper med petroleumsmotorer, og til tørveproduktionen efter krigens afslutning kunne man bruge el-pumper til at holde vandet ude af tørvegravene, mens man gravede.

Når man havde gravet den tørvejord op, der fandtes, lå de aflange tørvegrave vandfyldte tilbage. De fyldtes hurtigt med et rigt plante- og dyreliv. De lange volde mellem de enkelte tørvegrave, hvor man ikke havde gravet for at holde vandet væk fra den ene grav til den anden, kunne jægere og geddefiskere nu gå gennem moserne på. De gamle tørvegrave fik desværre normalt ikke lov til at være tilholdssted for plante- og dyreliv op i nutiden. De fleste er opfyldt, dræned eller på anden måde forsvundet i årenes løb.

Æltingen af æltetørv

Som navnet siger, skal der ske en ælting for at fremstille æltetørv.

Den enkleste måde var at grave tørven op med skovle og spader og ælte den i en stor kasse, hvor mennesker på bare fødder og/eller en ko eller en hest trampede rundt æltede tørven, mens man satte vand til, så man fik en ensartet grød.

Denne grød skovlede man op i en lukket trillebør eller en gumpekasse – en tohjulet hestevogn bestående af en lukke kasse - med en hest for og kørte hen til et græsklædt område og væltede det af i et bed af knap to meters bredde. Bedet glattede man, så tørvelaget blev nogenlunde lige tykt.

Efter kort tid sivede så meget af vandet ud af tørvemassen, at man med en krum kniv på et langt skaft kunne ridse bedet op i de tørvestykker, der engang skulle komme tørre ud af det, ca. 20 x 10 cm og ca. 10 cm. tykke.

Senere blev metoden, at man æltede tørvemassen i et hestekøretøj, som var indrettet som en beholder, hvor aksens mellem de to hjul gik ind igennem. På aksens var det sat knive. Når hesten trak vognen, drejede akselen med knivene rundt og findelte og æltede tørvemassen. Når vognen var fyldt op med tørvemasse og der var tilsat vand, så man kunne få æltet til den rette konsistens, lod en mand hesten trække vognen rundt i engområdet indtil

tørvemassen var tilstrækkeligt æltet. Så kørte han hen og tappede vognens indhold i det græsklædte bed, hvor tørvemassen skulle ligge og tørre.

Senere fik man æltemaskiner. De kunne drives ved en hestemølle, en dampmaskindrevet lokomobil, en gammel russisk eller amerikansk traktor med jernhjul, eller efter 2. verdenskrig med elmotor

Æltemaskine drevet af hestemølle hos Peter Jørgensen, Damvejen 4, V. Strødam. Æltningen sker på tørvegravens kant og ses ikke på billedet, men sneglen som skruer den flydende tørvemasse op i "kassen", hvorfra den tømme ud i vognen foran og køres til tørring.

Tørv i ensartet størrelse

De æltetørv, som skulle sælges, forventede kunderne, havde en ensartet størrelse. Hertil udvikledes tidligt en metode. Man lod lave såkaldte "tørverammer".

Bevaret tørveramme med tilhørende krog og skraber.

Tørverammen lægges på engens græs. Der kommes tørvemasse i og den den fordeles med skraberen, som ligner en rive, men ikke har tænder. Når alle rammens "rum" er fyldt, tager man krogen. Der er en anordning i rammens venstre side, hvor man kan fæstne den. Så løfter man rammen fra venstre, indtil den står på de to frie brætender i højre side. Den er nu løftet over den tørvemasse, der lige har været i rammen. Man trækker den så mod venstre til den fortsætter det bed man lige har inddelt med den. Så kan man fylde rammen med tørvemasse igen, glatte og flytte rammen og fortsætte. Hver gang ligger der så til tørring 14 gange 6 tørv af ensartet størrelse, men bedet fortsætter, så det til tider kan være i en hel græsmarks længde.

Laurits Rasmussen, Vester Strødam, har fyldt tørverammen op og glatter nu overfladen ud. Det er samme tørveramme, som på foregående billede.

Tørvene "kantes" og siden "skrues".

Når tørvene har ligget en tid på græsjorden, er der tørret så meget vand fra dem, at man kunne gå til næste fase.

Det plejede at være kvindearbejde, men også store børn kunne tjene penge ved det. Det var et anstrengende arbejde, fordi man hele tiden skulle bukke sig eller ligge på knæ.

Tørvene skulle vendes på højkant –"kantes" - når de var tørre nok.

Så skulle de tørre der, indtil man kunne sætte dem i stakke – skrues kaldtes stakkene. Normalt 8 tørv i en rundkreds i bunden, og 1 mindre i hver ring, så skruen blev i en højde af 8 – 9 tørv. Vinden kan blæse frit ind i en skrue tørv

og hjælpe godt på tørringen, men selvfølgelig bliver de 8 tørv, som ligger direkte på jorden, ikke så tørre som dem længere oppe i skruen.

Tørvene skrues – et anstrengende arbejde.

Og her er tørvene skruet – forrest med krøllet hår malermester Henning Jensen, Tulstrup, sammen med sin mor.

Tørvenes bortkørsel

Når man så fandt tørv, der var tør nok, kørte man den hjem og fik den i tørvejr – eller man kørte eller fik den kørt til en kunde, der havde købt den.

Hestekøretøjet var det hyppigst anvendte transportmiddel hertil. Lastvognene var få og fik gasgenerator monteret, da vognmændene ikke kunne få benzin til dem. De kørte så på indenlandsk energi – trægasserne fra fint kløvet bølgebrænde. Men det gav ikke samme trækraft som benzin.

Mere om forsyningsituationen under den tyske besættelse 1940-1945.

Importen af brødkorn, foderkorn og andre foderstoffer fra oversøiske lande ophørte.

Man skulle så klare sig med den indenlandske produktion. En produktion og en fordeling måtte sikres, så der var brød og andre kornprodukter til faste priser nok til befolkningen, og der var foderstoffer nok til landbrugets animalske produktion, og til alle de steder, hvor man dengang brugte heste som trækraft og energikilde ud over til landbrugsarbejde, f.eks. i tørvemoserne.

Brød og kornprodukter til menneskeføde blev rationeret af hensyn til en ligelig fordeling og alle fik udleveret rationeringsmærker på kommunekontoret. Mænd med hårdt fysisk arbejde kunne få ekstra rugbrødsmærker. Alle landmænd fik pligt til at dyrke rug, byg, hvede eller havre på bestemte dele af deres areal. Høsten derfra skulle afleveres til fastsatte priser, så regeringen kunne sikre forsyningen og dens fordeling og priserne.

I hver kommune oprettedes et såkaldt kommunalt kornnævn, som skulle tage sig af administration og kontrol af ordningerne.

I Alsønderup Kommune udpegedes afbygger Valdemar Nielsen, Alsønderup Indelukke, som formand for kornnævnet. Det ved vi en del om, for engang afleverede hans sønnesøn, Niels Aage Nielsen, en del gamle papirer til Lokalhistorisk Arkiv for Alsønderup & Tjæreby Sogne, og de var fra Kornnævnet. Valdemar Nielsen var en kendt mand inden for Husmandsforeningerne og som de fleste mindre landbrugere her på den tid også en kendt mand inden for Det radikale Venstre, engang husmændenes parti. Så det var ingen tilfældighed, at hvervet som formand for det lokale kornnævn tilfaldt ham.

Hvordan berører den sag så tørvegravningen ?

Jo, man skulle jo bruge heste i tørvemoserne, og de skulle have foder, og det var rationeret. Heste, der arbejder, skal have kraftigere og mere foder end heste, der ikke gør det. Arbejdet i tørvemoserne var hårdt for hestene.

Rationeringsmærker til hestefoder. Melassefoder er resterne af sukkerroer efter sukkrefremstillingen. Disse mærker har ikke været anvendt til køb, for der er ikke stemplet nogen udleveringsdato på dem.

Herunder ses eksempel på en ansøgning til Kornnævnet i Alsønderup ved afbygger Valdemar Nielsen om ekstra tildelinger af foder til hestene i tørve-Moserne, samt bevillingen fra Kornnævnet nederst.

Ansøgningen skal indsendes til Kornnævnet i den Kommune, hvor Staldpladsen er beliggende.

1020/1996 Blanket 12.

Ansøgning

om

Indkøbsmærker for Foder til Heste i Tilknytning til Landbrug

jfr. Landbrugsministeriets Bekendtgørelse af 9. Juli 1942.

Undertegnede, der driver Landbrug i Alsønderup Kommune, ansøger herved om Tildeling af Indkøbsmærker for **Foderkorn, Klid og/eller Melassefoder** til Heste for Maj Maaned.

Jeg erklærer herved paa Tro og Love:

at mit Landbrug omfatter ialt 12 ha.,

at min **samlede** Hestebestand udgør 3 Stk.,

at der heraf ved erhvervsmæssig Kørsel, der er min Landbrugsbedrift uvedkommende, er beskæftiget:

2 Stk. ved Arbejde i Tørvemoser

„ „ „ i Skove

„ „ Mælkekørsel

„ „ anden Kørsel (Kørselens Art:

at jeg **ikke** selv har Beholdninger af Korn udover, hvad der udkræves til Saasæd og til Foder til de ved Landbruget beskæftigede Heste i indeværende Høstaar,

samt at jeg i den forløbne Del af indeværende Høstaar **ikke** har solgt Korn i fri Handel.

(Kun gældende, naar der udover Melassefoder ansøges om Foderkorn og Klid til Heste, der anvendes til Arbejde i Tørvemoser og Skove).

Alsønderup, den 1-6 1945.

Valdemar Nielsen

Underskrift.

Alsønderup 1. Hillerød

Tydelig Postadresse.

Udfyldes af det kommunale Kornnævn.

Til ovennævnte Virksomhed har Kornnævnet for Alsønderup Kommune under udleveret Indkøbsmærker for Maj Maaned for (Dato for Udlev.)

120 kg **Foderkorn**

120 kg **Klid**

30 kg **Melassefoder**

(Kun til Heste, der anvendes til Arbejde i Tørvemoser og Skove).

Komm. Lb. Nr.

3/1

for det kommunale Kornnævn

Alsønderup, den 5-5 1945.

Valdemar Nielsen

Underskrift.

Indsendes af det kommunale Kornnævn til Statens Kornkontor, Gl. Mønt 14, København K., inden 5 Dage efter Udgangen af den Maaned, hvori Mærkerne er udleveret.

Hos gårdejer Hartvig Troelsen, Gundhøjgård i Alsønderup, forpagtede man i det første krigsår med tørveskæringspligt tørveskæringen ud, men det var ingen succes, og Hartvig Troelsen overtog selv tørvegravningen.

Hos Hartvig Troelsen blev ælteværket drevet af en dampmaskine – et lokomobil – hvorfra man ser remtrækkene til ælteværket.. Hartvig Troelsen solgte alle sine tørv til NESÅ.

Lokomobil i nærbillede. Pigen foran er Lily Knudsen, senere gift Iversen.

Nye metoder for tørvefremstilling

På et tidspunkt under den anden verdenskrig tog man en ny maskine i brug. Forbilledet var måske teglværkernes æltemaskiner, som afgav de formpresede maskinsten af ler til frakørsel på trillebør og tørring. Den nye maskine æltede godt nok tørvemassen med vand, så massen blev ensartet.

Men den pressede herefter det meste af vandet ud igen, inden de formpressede tørv kom ud af maskinen. Tørvne transporteredes på et særligt bræt over på en vogn, beregnet til frakørsel til tørrepladsen, som stadig var et græsareal. Da tørvne nu var færdige og lige til at lægge til tørre, var der tale om en væsentlig hurtigere proces, og da vandet var presset ud af dem i maskinen, tørrede de også meget hurtigere.

Men fodringen af maskinen skete fortsat ved mænd i tørvegraven, som gravede tørvemassen op med skovle og spader.

Inger Jørgensen tager fra, når de formpressede tørv kommer ud af maskinen.

Formbrændsel

Tørveproduktionen fortsatte i de fattige år efter den tyske besættelse lige op til midt i 1950-erne. Der blev simpelthen ikke givet importtilladelser til så meget udenlandsk brændsel, som der var efterspørgsel efter, og så måtte mange fortsat bruge de askerige tørvprodukter.

Entreprenør V. P. Larsen, også kaldet Peter Larsen, Nordkær i Alsønderup, blev den største tørvproducent her, især da han begyndte at fremstille formbrændsel, små runde briketter af sammenpresset tørvsmuld.

Tørvsmuldet blev fremstillet ved at man gravede overfladejorden af ned til de øverste tørvlag. Så rev man igen og igen der, f. eks. med en spidsharve,

så tørvelagene blev til tørvesmuld, man kunne samle sammen og køre til formbrændselmaskineriet. V.P Larsen opkøbte tørvesmuld til sin produktion mange steder. I stedet for et foto fra hans virksomhed, bringer vi her et foto af alle hans ansatte med ledsagere på firmaudflugt. Det giver også lidt af et billede af dimensionen af hans virksomhed som tørvefabrikant.

Tørveproduktionen i 1940- og 1950erne i vore to landsogne bragte mange kvinder ud på arbejdsmarkedet. Det godt betalte sæsonarbejde hjalp en del til at blive selvstændige i landbrug eller på anden vis eller til at få eget hus. Den hjalp også i den arbejdsløshed, som krigen ellers medførte, fordi der ikke var råvarer eller benzin og olie mere til forskellige produktioner. De fleste, som var med, erindrer arbejdet i tørvemoserne med glæde, om end det kunne være slidsomt.

*Tekst: Ole Blåkilde. Billedredaktion: Lissi Carlsen.
For mundtlige oplysninger tak til Inger og Gunnar Jørgensen, Bendstrup, Jørgen Troelsen, Alsønderup og Poul Nielsen, Harløse..*

Til foreningens medlemmer Med dette blad er vedlagt indbetalingskort til kontingent for 2006. Det er kr. 80, for par dog kr. 125.

Du kan også betale kontant til kasserer Lissi Carlsen mandag aftener i arkivet, tirsdag aftener ved "Brug Skolen" eller ved møder i Kulsvierklubben hver anden torsdag. **Men uanset betalingsmåde, glæd os med at betale inden for de første par måneder !**

Fra arkivet medvirker vi i menighedsrådenes julefest torsdag den 29. december i "Smedens Hus" og ved mødet i Kulsvierklubben torsdag den 9. februar 2006.

Arkivets medarbejdere ønsker alle bladets modtagere et godt nytår !

Notér allerede nu i kalenderen for 2006, at :

Lokalhistorisk aften og generalforsamling

**holder vi onsdag den 15. marts 2006 kl. 19.30
på Kulsviergården, Pibe Møllevej 7, i Alsønderup**

Der er gratis adgang. Kaffe, øl og vand kan købes.

Ikke-medlemmer er også velkomne. Lokalhistorien er for alle.

Generalforsamlingen forgår efter vedtægten og plejer at vare godt 20 minutter

Som tema for den lokalhistoriske aften videre forløb er valgt:

”Slægterne fra Lykkesholmgaard i Nejede”

Gårdens og beboernes dokumenter har siden begyndelsen af 1800-årene ligget i en dragkisteskufl og er flyttet med, når dragkisten er flyttet fra ejer til ejer, indtil skuffens indhold omkring 1990 blev skænket til vores arkiv af Herdis Knudsen, Hillerød. Og fra andre af slægten, Søren og Ella Knudsen, Hillerød, fik arkivet skænket alle gårdbeboernes fotoalbums. Alsønderup Sogns slægtsforsker, Eugen Taur (1886-1969) har indgående undersøgt slægterne fra Nejede, for hans farfar var fra Lykkesholm. Eugen Taur datter har skænket arkivet sin fars livsværk, adskillige 1000 sider optegnelser.

Vi vil i udsnit følge slægterne på gården fra 1776, da gårdens jord blev samlet ud til Arresø, og der kom bygninger på samme sted som nu. Vi vil fortælle om et udsnit af efterkommerne op til nutiden, og hvad der skete med gården, indtil dens jord blev udstykket til sommerhuse.

Efterkommerne blev i de tidlige generationer spredt vidt omkring bl. a. til Lykkelandgård i Annisse, Agerskovgård i Lille Lyngby, Ærtelandsgård i Alsønderup, Tjærebygård i Tjæreby, Søsterbro Mølle, Skovlundgård og Møllerisgård i Meløse, Stenslettegård i Nødebo, Holmegård i Tulstrup, Komosegård i Alsønderup. Hør også om datteren fra Lykkesholm, Maren Kromand, som blev sat i Esrom arrest, mistænkt for at have forgivet sin mand med rottegift, så han døde.

Af personer, som lokalt var velkendte, kan også nævnes sognefoged Fr. Nielsen (1855-1947), Baunevej 18, Alsønderup, og dennes søn Peder Nielsen (f.1896) i 31 år formand for Arbejdsmandsforbundet i Hillerød, og hvem Peter Nilensgade i Hillerød er opkaldt efter. Nævnes kan også Anders Knudsen, som oprettede musikhuset med klaverfabrik i Møllestræde i Hillerød, som har givet navn til den nu kommunale institution ”Klaverfabrikken”.